

Rácz András

„Az én Abháziám, az én sorsom”

A kaukázusi régióról magyar nyelven alig néhány könyv jelent csak meg, és ezek között is többségben vannak a – döntően a csecsen háborúhoz kapcsolódó – politika- és hadtörténeti jellegű munkák, valamint szépirodalmi művek fordításai. A Grúziától a kilencvenes évek elején polgárháborúban elszakadt és 2008-tól „független” Abházia történetétől pedig éppenséggel a L'Harmattan kiadó által az idei könyvhétre megjelentetett, „Hazám, Abházia” (eredeti címén: *Moja Abhazia, moja szugyba*, azaz „Az én Abháziám, az én sorsom”) című emlékirat az első.

A szerző, Adile Abbász-ogli fiatal lányként került a harmincas évek abház elitjébe azt követően, hogy az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság vezetőjének, Nesztor Lakobának a sógora, Hamid Dzsih-ogli 1935-ben a helyi szokásoknak megfelelően „elrabolta” és feleségül vette őt. Mint azt a könyv előszavát író Vlagyimir Naumov történészprofesszor kiemeli, a leányrablás szokásának ez az első, közvetlen résztvevő által adott leírása az emlékirat-irodalomban. Az ifjú Adile ezután mintegy két évig az abház vezetés legfelsőbb köreiből forgolódott, közeli kapcsolatba került Nesztor Lakobával, a feleségével, Száriával és családtagjaikkal, így „belülről” láthatta az abház elitet.

Mivel a szerző az események idején nagyon fiatal volt, és a politika iránt egyáltalán nem érdeklődött, előljáróban érdemes röviden áttekinteni az események hátterét. Az 1893-ban született Nesztor Lakoba illegális kommunistaaként harcolt a cári rendszer ellen, majd 1921-ben, Abházia szov-

jet megszállását követően került az abház kommunista párt központi végrehajtó bizottságának élére, és ezzel lényegében a kis köztársaság teljhatalmú vezetője lett. Az abház SZSZK a Grúz Szovjet Szocialista Köztársasággal 1921 és 1931 között egyfajta szerződéses viszonyban állt, amely nagyfokú önállóságot biztosított a szuhumi vezetésnek.

Az emlékiratban Nesztor Lakoba a népe által valóban tisztelt és szeretett vezetőként jelenik meg. Nemcsak széles körű társadalmi támogatottságot élvezett az abház lakosság körében, hanem a szovjet vezetésen belül is viszonylag erősek voltak a pozíciói. Ezt részben feddhetetlen, régi kommunista múltjának köszönhetette, részben pedig annak, hogy a kellemes éghajlatú és csodálatos természeti adottságokkal rendelkező Abházia a szovjet elit kedvelt üdülőhelye volt. (Nem véletlen az sem, hogy korunk „független” Abháziájában az egyik gazdasági húzóágazat éppen a turizmus.) Emellett Lakoba jó kapcsolatot ápolt nemcsak Sztálin régi harcostársával, a szintén grúz Szergo Ordzsonikidzével, de magával Sztálinnal is. A személyes kapcsolatok mellett az „abház idillben” természetesen az is szerepet játszott, hogy a sokáig renitens, véglegesen csak 1924-ben szovjetizált Grúz SZSZK kontroll alatt tartásában Moszkva tudatosan kihasználta a grúz–abház nemzetiségi ellentéteket is, így a széles körű abház autonómia az oszd meg és uralkodj stratégiának is volt köszönhető.

Ekkoriban, 1922 és 1936 között az egész dél-kaukázusi régió, azaz Grúzia, Azerbaj-

dzsán és Örményország is a Kaukázuson-túli Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasághoz tartoztak, melynek élén először Ordzsonikidze, majd 1932-től a grúz származású Lavrentyij Berija állt. A kinevezésekor mindössze 33 éves Berija a mai fogalmak szerint *szilovik* vonalon emelkedett fel: karrierjét a grúziai Csekánál kezdte, majd a jogutód OGPU egyik vezetőjeként elképesztő kegyetlenséggel verte le az 1924-es grúz felkelést.

Abházia viszonylagos önállósága 1931-től kezdve megcsappant, ekkor ugyanis a területet átminősítették a Grúz SZSZK autonóm szovjet szocialista köztársaságává, ami egyértelmű alárendelődést jelentett. Ám Lakoba a korábnál jóval szűkebb különállás körülményei között is képes volt rá, hogy a szovjet központi utasításokat a saját szája íze szerint értelmezze, és a helyi sajátosságoknak megfelelően hajtsa végre. Ennek legékesebb példája volt az abháziai kollektivizáció, amelyet Lakoba nagyon lassan, fokozatosan hajtott végre, a kuláknak nevezett módos parasztgazdákat Szovjetunió-szerte sújtó erőszakos intézkedések nélkül. Szovjet viszonyok között jelentős engedménynek számított, hogy a kulákok csak állataikat, üzemeiket – „főlöleges tulajdonukat” – és szavazati jogukat veszítették el, ám sem deportálásokra, sem kivégzésekre nem került sor. Lakoba azzal érvelt Sztálinnak, hogy Abháziában a mezőgazdasági lakosság körében nincsenek kiugró vagyoni különbségek, ezért a kulákság mint fogalom nem adekvát, így tehát erőszakos kuláktalanításra sincs szükség. Mindezeknek köszönhetően Abházia a béke szigetének tűnhetett a húszas-harmincas évek szovjet viszonyainak tükrében.

Az idill aztán 1936-ben ért véget, amikor Nesztor Lakoba súlyos konfliktusba került Berijával – ez sokak szerint az Ordzsoni-

kidze és Berija közti küzdelemnek volt a mellékszála –, és tisztázatlan körülmények között vesztette életét. Az emlékirat szerint megmérgezték, és ezt a verziót támasztják alá a jelenkori kutatások is. Motivációként a történészek főképp Berijának azt a politikai szándékát jelölik meg, hogy beolvasztassa a különállását makacsul őrző abház népet, és ugyanakkor földhöz juttassa a szomszédos területek nincstelen grúz és kisebb részben orosz lakosságát. Ezeknek a törekvéseknek a roppant népszerű Lakoba nyilvánvalóan az útjában állt.

Rövidesen megkezdődtek a kirakatpekerek, a tömeges letartóztatások és kivégzések is, az eddig mérsékelt kollektivizálást pedig 1937 folyamán példátlan erőszakkal hajtották végre a szovjet hatóságok. A megtorlás a Lakoba-család tagjaként Adile Abbász-oglit is elérte, bár 1937–1938-ban még el tudta kerülni a letartóztatást: kalandos körülmények között fél évig bújkált Moszkvában, ám 1938 végén visszatért Szuhumiba. Nem sokáig volt szabadlábban, 1939 februárjában letartóztatták és Kazahsztánba deportálták. Férje ekkorra már halott volt, mint ahogy családtagjainak többsége is. Több fogolytábor is megjárt, az internálásból végül csak 1947-ben térhetett vissza Abháziába, Sztálin halála után, 1955-ben pedig rehabilitálták. Élete későbbi szakaszának eseményeiről az emlékirat csak röviden számol be.

Adile Abbász-ogli saját bevallása szerint is csak kevésbé érdeklődött a politika iránt, memoárja tehát elsősorban nem politikai-történelmi szempontból releváns, bár érdekes adalékokkal szolgálhat Berijával vagy éppen Ivan Szerovval való találkozásának leírása. A mű igazi értékét a néprajzi és kulturális vonatkozások adják. A *Hazám*, *Abháziából* kirajzolódik a térség példátlan etnikai és nyelvi sokszínűsége, igen rész-

letes leírást kapunk a régi, háború előtti Szuhumiról, bepillantást nyerhetünk a kaukázusi társadalmak működésébe, a mindent átszövő rokoni kapcsolatok fontosságába is. A magyar olvasó számára talán ez teszi a könyvet leginkább különlegessé.

A megtorlás és az átélt szenvedések leírása is hordoz újdonságértéket, hiszen Abbász-ogli egészen más jellegű táborokba került, mint – ismertebb Gulag-émlékiratok szerzőit említve – akár Szolzsenyicin, akár Salamov, vagy éppen a magyarok közül Rózsás János. Különösen igaz ez a Bisztyubában töltött időszakra, és az ott raboskodó más nemzetiségűekkel (lengyelekkel, ukránokkal, csecsenekkel stb.) kialakult kapcsolatok leírására.

A magyar kiadás Tölgyesi Beatrix fordítását dicséri. Az olvasót nagyban segíti,

hogy a különféle népi hangszerek, eszközök, fegyverek stb. neveihez a fordító magyarító lábjegyzeteket készített. A szintén lábjegyzetben közölt életrajzi és egyéb adatok V. Naumov munkái.

Összességében a *Hazám, Abházia* jó szívvel ajánlható mindazoknak, akik érdeklődnek a kaukázusi térség története, kultúrája és a szovjet korszak iránt. Noha a szerző a könyv legnagyobb részét kitevő események idején szinte még gyerek volt, a visszaemlékezés adatok tekintetében mégis példaértékűen pontos, megfelelő kritikai szemlélettel tehát akár forrásként, akár oktatási segédanyagként kiválóan használható.

(*Adile Abbász-ogli: Hazám, Abházia. Budapest, 2010, L'Harmattan, 266 o.*) ■